

Aerofoni narodni instrument *svirala od pirinča*: mogućnosti primjene u nastavi muzičke kulture

Aerophone Folk Instrument *svirala od pirinča*: Possibilities of Application in Classes of Music Culture

Sažetak

U muzičkoj tradiciji stanovništva Pešterske visoravni, Štavičkog bazena i Moke Gore (jugozapadna Srbija) prisutan je aerofoni instrument od metala koji se u etnomuzikološkoj literaturi sreće pod nazivima *pirinčova frula* i *šupeljka*, a u narodu kao *pirinče* i *sviralja od pirinča*. Cilj ovog rada je opisati porijeklo, građu, način sviranja, ulogu u svakodnevnom životu stanovništva, te mogućnost primjene ovog instrumenta u nastavi muzičke kulture. Istraživanje je empirijsko i interdisciplinarno (etnomuzikologija, antropologija, etnologija, muzička pedagogija) bazirano na nekoliko metoda istraživanja: metoda sadržaja (prvenstveno etnomuzikološke literature), historijska i deskriptivna metoda, polistrukturirani intervju, slobodni razgovor i učesničko posmatranje.

Ključne riječi: narodni muzički instrument, aerofoni muzički instrument, *svirala*, *svirala od pirinča*, nastava muzičke kulture.

Naka NIKŠIĆ*

Učiteljski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Srbija /
Teacher Education Faculty, University of
Belgrade, Serbia

UDK / UDC: 681.818.5:371.3

Prethodno saopćenje / Preliminary Paper
Primljeno / Received: 25. 2. 2023.
Prihvaćeno / Accepted: 23. 4. 2023.

Abstract

In the musical tradition of the population of Pešterska visoravan, Štavički Basin, and Mokra Gora (southwest Serbia), there is an aerophone instrument made of metal, which is found in the ethnomusicological literature under the names *pirinčova frula* and *šupeljka*, and among the people as *pirinče* and *sviralja od pirinča*. The aim of this paper is to describe the instrument's origin, construction, way of playing, role in the everyday life of the population, and the possibility of using this instrument in the teaching of musical culture. The research is empirical and interdisciplinary (ethnomusicology, anthropology, ethnology, music pedagogy) and based on several research methods: the content method (primarily ethnomusicological literature), historical and descriptive method, poly-structured interviews, free conversation, and participant observation.

KEYWORDS: folk musical instrument, aerophone musical instrument, flute, *svirala od pirinča*, music culture teaching.

*niksicnaka@gmail.com

Uvod

Sadržaji bogate muzičke tradicije novopazarskog kraja rijetko su bili etnomuzikološki istraživani i vrednovani s aspekta metodičke primjenljivosti u nastavi muzičke kulture, te ih samim time gotovo i nema među preporučenim sadržajima u aktuelnim programima nastave i učenja, a analogno tome ni u udžbenicima za predmet Muzička kultura za osnovno i srednje obrazovanje u Republici Srbiji. U potrazi za metodički primjenljivim sadržajima ovog kraja, uz podršku Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije, u periodu od 2018. do 2020. godine provedeno je više istraživanja. Riječ je o projektima: *Pirinče – instrument koji nestaje* (Kulturno-umjetničko društvo mladih Novi Pazar), *Mevlud – islamski duhovni muzički oblik (novo doba)*, *Def – instrument ženske muzičke tradicije Bošnjaka* (Centar za razvojnu politiku Srbije), *Običaji i pjesme svadbenog rituala Bošnjaka u Srbiji* (Centar za razvojnu politiku Srbije), *Džumbuš – instrument muzičke tradicije u Novom Pazaru* (Bošnjačka zajednica kulture *Preporod*). U ovom radu iznosimo rezultate istraživanja prikupljenih u okviru projekta *Pirinče – instrument koji nestaje*¹.

Svakodnevni život stanovništva Pešterske visoravni, Štavičkog bazena i Mokre Gore bio je, a danas je sve rjeđe, prožet različitim oblicima muzičke tradicije.² Najzastupljeniji su bili aerofoni instrumenti³ izrađivani od različitih vrsta drveta (piskovi, bori-

1

Projekat *Pirinče – instrument koji nestaje* obuhvatio je više aktivnosti od kojih je prva bila istraživanje i dokumentovanje činjenica o instrumentu i sviranja na njemu. Druga projektna aktivnost odnosila se na obuku za izradu instrumenta, a treća je bila obuka za sviranje na ovom instrumentu. Kroz više radionica koje su održane krajem novembra i početkom decembra 2018. godine u prostorijama Asocijacije maturanata Turske u Novom Pazaru polaznici su obučeni da ovladaju držanjem instrumenta i položajem usana pri sviranju, proizvodnjom zvuka, tehnikom disanja i sviranjem jednostavnih melodija.

2

Više o tome vidjeti u: Ćamil Sijarić, "Iz narodnog života Bihora i Pešteri", *Bilten Instituta za proučavanje folkloru*, 2 (1953): 371–385. i Petar Vukosavljević, Olivera Vasić i Jasna Bjeladinović, *Narodne melodije, igre i nošnje peštersko-sjeničke visoravni* (Beograd: Radio Beograd, 1984).

3

U svijetu je općeprihvaćena klasifikacija muzičkih instrumenata Hornbostela i Saksa na: idiofone, membranofone, kordofone i aerofone. Erich Hornbostel i Curt Sachs, "Systematik der Musikinstrumente", *Zeitschrift für Ethnologie* 46 (1914): 553–590.

ja, frula, kalem, dvojnice, svirala, kaval) i mješine ovaca (gajde). Međutim, pored njih u muzičkoj tradiciji stanovništva spomenutih sela prisutan je i jedan aerofoni instrument od metala. On se u etnomuzikološkoj literaturi sreće pod nazivima *pirinčova frula*⁴ i *šupeljka*⁵, a u narodu kao *pirinče*⁶ i *sviralja od pirinča*⁷.

O ovom instrumentu u stručnim krugovima malo se zna, a dostupna literatura ne pruža najjasnije informacije o njemu. Otuda je cilj ovog rada ukazivanje na značaj ovog instrumenta i načina sviranja na njemu, te mogućnost primjene u nastavi muzičke kulture. Postavljeni cilj bilo je moguće postići definiranjem karakteristika instrumenata u skladu s teorijsko-metodičkim osnovama istraživanja narodnih instrumenata (istraživanje vrste i oblika instrumenta, njegove društvene i muzičke funkcije i histo-

Aerofoni instrumenti definirani su "kao instrumenti u kojima se zvuk proizvodi titrajem zraka" i dijele se na: slobodne aerofone (vibrirajući zrak nije ograničen instrumentom); pravi puhački aerofoni instrumenti – svirale (vibrirajući zrak je ograničen instrumentom); trube (zrak posredovanjem vibrirajućih usana svirača ima povremeni pristup vibrirajućem stupcu zraka). Jasmina Talam, *Narodni muzički instrumenti u Bosni i Hercegovini* (Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, Institut za muzikologiju, 2014), 158.

4

Vukosavljević ističe da ga ovako naziva dvadesetosmogodišnji Nusret Tacić (pretpostavljamo da je u pitanju štamparska greška, te da je njegovo prezime Dacić) iz sela Cetanovići (mjesna zajednica Rasno). Petar D. Vukosavljević, "Mikrointervalska sazvučja", *Glasnik etnografskog muzeja u Beogradu*, 52–53 (1989): 212.

5

Marković na jednoj fotografiji svirača na ovom instrumentu označava kao "Svirač u šupeljku", iako se, kako se u ovom radu pokazuje, ovaj instrument donekle razlikuje od šupeljke. Zagorka Marković, *Narodni muzički instrumenti* (Beograd: Etnografski muzej, 1987), 39.

6

Naziv "pirinče" koristi narodni svirač Mujko Ugljanin. Mujko Ugljanin, "Intervju Nake Nikšić, Tutin (selo Dolovo), 5. septembar 2018", privatna arhiva autorice.

7

Naziv "sviralja od pirinča" koriste Fahrija Selmanović i Hasan Ahmatović. Fahrija Selmanović, "Intervju Nake Nikšić, Tutin (selo Dolovo, zaseok Debeljak), 14. septembar 2018", privatna arhiva autorice; Hasan Ahmatović, "Intervju Nake Nikšić, Tutin, 23. septembar 2018", privatna arhiva autorice.

Pod utjecajem miješanja različitih naroda i jezika danas se u svakodnevnom govoru stanovništva Pešterske visoravni, Štavaljskog bazena i Mokre Gore glas "l" često zamjenjuje glasom "lj". Zato Fahrija Selmanović i Hasan Ahmatović ovaj instrument nazivaju sviralja, a ne svirala od pirinča.

rijskog razvoja),⁸ te sagledavanjem metodičkih i programskih zahtjeva za predmet Muzička kultura u osnovnoj općeobrazovnoj školi. Istraživanje je empirijsko i interdisciplinarno (etnomuzikologija, antropologija, etnologija, muzička pedagogija), utemeljeno na nekoliko metoda istraživanja: metoda sadržaja (prvenstveno etnomuzikološke literature), historijska i deskriptivna metoda, polistrukturirani intervju, slobodni razgovor i učesničko posmatranje.⁹ Sva izvođenja i razgovori su snimljeni (audio-videozapis) i nalaze se u zvučnoj arhivi autora rada.¹⁰

Porijeklo instrumenta i uloga u svakodnevnom životu stanovništva

Nema pouzdanih podataka o porijeklu instrumenta, mada je sigurno da ga trenutno niko ne izrađuje. U porodici Mujka Uglja-

8

Ove osnove bile su polazna tačka Emsheimeru i Stockmannu za izradu priručnika evropskih narodnih muzičkih instrumenata. Više o teorijsko-metodičkim osnovama istraživanja narodnih muzičkih instrumenata vidjeti u: Erich Stockmann, *Zur Methode und Theorie der Erforschung von Volksmusikinstrumenten* (Wüzburg: Institut für Musikforschung Julius-Maximilians-Universität, 2010), https://www.musikwissenschaft.uni-wuerzburg.de/fileadmin/04070000/Instrumentensammlung/Materialien_Instrumente/Stockmann_VMInstrumente.pdf.

9

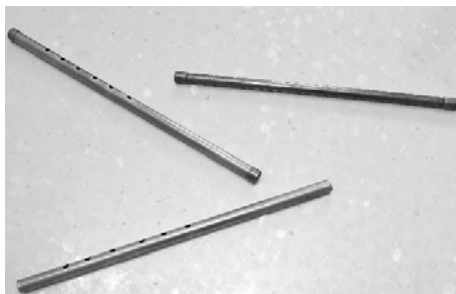
Istraživanjem je obuhvaćeno šest svirača i kazivača: Hasan Ahmatović (1943–2019), živio je u Tutinu, završio je osnovnu školu, po zanimanju je bio penzioner; Fahrija Selmanović (1945), živi u Tutinu (selo Dolovo, zaselak Debeljak), završila je osnovnu školu i po zanimanju je domaćica; Šerif Selmanović (1947), živi u Tutinu (selo Dolovo, zaselak Debeljak), završio je osnovnu školu, a po zanimanju je čobanin; Mujko Ugljanin (1959–2000), živio je u selu Dolovu, općina Tutin, završio je osnovnu školu, a po zanimanju je bio poljoprivrednik; Mersad Selmanović (1973), živi u u Tutinu (selo Dolovo, zaselak Debeljak), završio je srednju školu, a po zanimanju je poljoprivrednik; Asmir Selmanović (1994), živi u Tutinu (selo Dolovo, zaselak Debeljak), završio je fakultet, a po zanimanju je poljoprivrednik.

Ovaj rad, uz neizmjernu zahvalnost, posvećujemo preminulim Hasanu Ahmatoviću i Mujku Ugljaninu, kao i ostalim nosiocima ove prakse, koji su nas primili u svoje domove, prenijeli svoje znanje i pomogli da napravimo prve korake na putu istraživanja, dokumentiranja i očuvanja svirale od pirinča i muziciranja na njoj.

10

Rad predstavlja početak istraživačkog pothvata s obzirom da bi istraživanje ovog instrumenta trebalo obuhvatiti i pretraživanje zvučnih arhiva, analizu svih dostupnih melodija, kao i kontrolno istraživanje.

nina instrument i način sviranja prenosio se s koljena na koljeno,¹¹ dok je Asmir Selmanović primjerke ovog instrumenta nabavio od više ljudi (Fotografija 1).¹²

Fotografija 1.
Svirale od pirinča u
vlasništvu Asmira
Selmanovića¹³

Na ovom instrumentu sviralo se na Pešteri i selima prema Kosovu i Crnoj Gori¹⁴ i to prilikom čuvanja stoke¹⁵, na posijeljima,

11

Mujko Ugljanin ističe da je ovaj instrument dobio od svog oca, a njegov otac od svog oca i "sve tako s koljena na koljeno...do deda dalje ne znam", kaže on. "To je sve bilo starina... ko zna koliko godina ima ova sviralja, možda i 200 godina..." i dodaje da kod njegovog tetiča Meta Halilovića ima dobra sviralja. Ugljanin ističe: "Najviše sam naučio da sviram od oca mog... On mi je svir'o u sviralju... i ja sam to svatijio. Nešto mi bilo meraki učio i učio. Prilično sam naučio... On mi je pričio kako su to oni sviralji ovako, onako, kako su to oni učili i predisali – u slamku puhalji, u vodu da bi predisali". Ugljanin, "Intervju".

12

Asmir Selmanović ponosito ističe: "Ovo su moje sviralje – to sam naš'o kod starih svirača. Ova sviralja stara je možda 300 godina... to je prava sviralja, ona je najbolja od svih njih", a dok govori, pokazuje rukom na nekoliko svirala od pirinča na stolu. "Nju sam nabavio od jednog starog čoveka u Tutin dolje. On nije sviro nego njegov otac, davno nekad, te slučajno sam video da ima tu sviralju. Ona je bila siva. Nije bila ovakva. Kad sam je istrlj'o šmirglom, ona je došla žuta. Ova je iz Peći došla. Nju sam u Peć uzo. Ona nije mnogo stara. Kažu da je od mesinga samo što nije to taj pravi materijal", kaže Asmir Selmanović, pokazujući rukom na sviralu od pirinča koja se nalazi u gornjem desnom uglu. Asmir Selmanović, "Intervju Nake Nikšić, Tutin (selo Dolovo), 5. septembar 2018", privatna arhiva autorice.

13

Naka Nikšić, "Svirale od pirinča u vlasništvu Asmira Selmanovića, Tutin (selo Dolovo), 5. septembar 2018", JPEG file, privatna arhiva autorice.

14

Mujko Ugljanin ističe: "Sviralo se ka Kosovu, najviše tamo Draga i Pešter, ovaj Sandžak tu...i na drugoj strani Sandžaka", pokazujući rukom u pravcu Crne Gore. "Ugljanin, "Intervju".

15

Čobanin Šerif Selmanović, pričajući o Latu Suljiću, kaže: "On kad bi zasviro nek'su desu te ovce one bi došle kod njega...šta je da mu se izgubi jedna brav, da otidne Bog

teferičima, svadbama, odlascima na vodu¹⁶. Instrument je u sela Pešterske visoravni, Štavičkog bazena i u Mokru Goru dospio, najvjerovatnije, posredstvom Albanaca s Kosova, koji su u rano proljeće dovodili stoku na ispašu i ostajali tu do prvog snijega. Fahrija Selmanović u prilog tome kaže: “I moj brat je sviro’, Bogami. Bio je u Balotiće tamo mi ta brat moj bio u najamtu i tamo naučio. Tamo Šiptari bili i naučio je na Šiptare da svira...”¹⁷

Pričajući o ljudima koji su svirali na svirali od pirinča, Mujko Ugljanin spominje svog oca Rama i djeda Sada Ugljanina, iz-

zna u čije ovce, đe čula na sviralju njegovu te bi zasvir’o, ona bi došla”. Šerif Selmanović, “Intervju Nike Nikšić, Tutin (selo Dolovo, zaseok Debeljak), 14. septembar 2018”, Privatna arhiva autorice.

16

Mujko Ugljanin kaže: “Iz brda u brda se sviralo i bila ljepota... Najviše su sviralji za stokom, za ovcama i kad se skupe na neki posedak, neki skup. To ta je sviralja postojala i više ništa nije imalo...to je samo ta sviralja od prije sto godina pa na tamo bila”. Zatim dodaje: “I u Žirče na teferidž smo sviralji... zadnje dvije, tri godine ne sviramo... Vala ponekad me zovnu na svadbu ovi stari ljudi. Bio sam kod Dulja iz Liplje... Šemko me bio zvo jednom na Poljice malo iznijeli tu, jeli, pilji i sviralji”. Ugljanin, “Intervju”. Hasan Ahmetović također nam govori o prilikama kada se sviralo: “Sviralji bi kod kuće, na posedak”. On kaže da bi na skupovima svirao narodna kola, a zatim nam objašnjava kako je jednom otišao u Žirče na teferidž. “Ija odo prije dvanest, kad oni završili. Euuu, ja zakasnio. Uglavnom ne svirah...” Zatim nam je ispričao kako bi s bratom od amidže namjerno odlazio da svira kad bi žene išle po vodu, “a ja bi čeko sve dok bi natovarilje i napunilje, i krenulje... i mi bi udari da sviramo, one sve stani i drže ono u ruke... što bi zasviro one bi tamo na drugo mesto zapevale”. Ahmetović, “Intervju”.

17

Selmanović, “Intervju”.

O postojanju Albanaca na Pešteri saznajemo iz više izvora. Sijarić ističe da na Pešteri postoje tri albanska sela (Ugao, Doliće i Boroštica) u kojima ima nekoliko stotina domova: “Drži se da su ih nekada davno doselili begovi Mahmudbegovići na opustjelu zemlju, valjda poslije neke seobe Srba, da je obrađuju i tu žive”. Sijarić, “Iz narodnog života Bihora i Pešteri”, 372. Mušović ističe da je skadarski vezir Mehmedbegović 1700. godine silom preselio Klimente, Škrelje, Hote, Šalje i Kuče na pustu i nenaseljenu Pešter kako bi se oslobodio ovih buntovnih i nemirnih malisorskih plemena. Ejup Mušović, “Duga Poljana, Stanovništvo”, *Novopazarski zbornik*, 12 (1988): 88–89. Međutim, kako u relevantnoj literaturi u oblasti etnomuzikologije u Albaniji nema spomena ovog instrumenta, mala je vjerovatnoća da je svirala od pirinča došla na Pešter posredstvom Albanaca iz Albanije koji su tu naseljeni u prošlosti. Ramadan Sokoli i Pirro Miso, *Veglat muzikore të popullit Shqiptar* (Tirane: Akademia e shkencave e RPS të Shqipërisë, Instituti i kulturës popullore, 1991).

vjesnog Nura koji je otišao za Tursku, Lata i Memiju Suljića iz Debeljaka i Hamdiju Halilovića iz Đerekara. Asmir Selmanović dodaje: "...ti glavni što su sviralji gore svi su odseljili, neki pomrli, neki za Tursku otišli, Muratovići što su bili... sve to nestalo".¹⁸ Obojica ističu da na ovom instrumentu sviraju i Husko Turković iz Krnje Jele, Bećir Čalaković iz Drage. Na osnovu razgovora sa sviračima i kazivačima zaključujemo da je u selima koja smo posjetili najviše ostao upamćen izvjesni Lato Suljić, koji je, kako Mujko Ugljanin kaže, "učio Hamdiju, Memiju i mog oca. Posle smo mi naučili od njih."¹⁹

Svirala od pirinča, kao i sviranje na njoj, poput većine ostalih elemenata nematerijalne kulture u kraju, uslijed niza okolnosti i djelovanja više negativnih faktora, izloženi su postepenom zaboravu i nestajanju. Obilne zimske padavine i loša sobračajna povezanost (do većine sela nema asfalta) doprinose da su putevi od decembra do početka maja teško prohodni, što ugrožava pristup ne samo elementima nematerijalne kulture već i ljudima koji tu žive. U cijeloj regiji nema stručnjaka iz oblasti etnomuzikologije i etnokoreologije niti djeluju ansambli narodnih instrumenata, a uređenje muzičkog života sredine prepušteno je nekompetentnim licima. Pored toga, jak utjecaj imaju mas-mediji, koji plasiraju i populariziraju turbo-folk i druge muzičke pravce i pojave, što kao krajnji rezultat ima to da lokalno stanovništvo sve manje sluša tradicionalnu muziku, rjeđe svira na tradicionalnim muzičkim instrumentima i uglavnom je neobaviješteno o njima. Mladi iz sela Pešterske visoravni, Štavičkog bazena i Mokre Gore u velikom broju iseljavaju u zemlje Evropske unije, što također ugrožava opstanak ovog instrumenta. Zato danas na svirali od pirinča, na osnovu podataka kojima mi raspoložemo, svira svega desetak osoba (od završetka umrla su dva učesnika projekta – Mujko Ugljanin i Hasan Ahmatović, a Asmir Selmanović, predstavnik mlađe generacije, iselio se i danas živi u Njemačkoj).²⁰

18

Selmanović, "Intervju".

19

Ugljanin, "Intervju".

20

U želji da zaštitimo ovaj element nematerijalne kulture, u saradnji s regionalnim koordinatorom Muzeja u Čačku 2018. godine podnijet je zahtjev za upis svirale od pirinča

Naziv, građa instrumenta i način sviranja

Instrument je napravljen od mesinga. To objašnjava porijeklo naziva “pirinčova frula”, “sviralja od pirinča” i “pirinče”. Naime, na turskom jeziku riječ *pirinç* (čita se pirinć) označava mesing²¹. Ono što se odmah da uvidjeti jeste da je u pitanju aerofoni instrument iz roda labijalnih svirala bez piska²² (Fotografija 2), koji je građom sličan šupeljci²³, ali se od nje znatno razlikuje u pogledu veličine (skoro duplo je veći). Instrument je svirala²⁴ srednje dužine²⁵. Čini ga cijev dužine 43,7 cm, spoljašnjeg promjera 2 cm i debljine zida 0,1 cm. Na donjem, a katkad i gornjem kraju instrumenta, sa spoljašnje strane, nalazi se prsten dužine 1,5 cm, spoljašnjeg promjera 2,2 cm i de-

u Nacionalni registar nematerijalne kulture u Srbiji. Odgovor na ovaj zahtjev nikada nije stigao.

21

Slavoljub Đindić, Mirjana Teodosiljević, Darko Tanasković, *Türkçe-Sırpça Sözlük. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1997), 792.

22

Labijalna svirala je “vrsta aerofonog muzičkog instrumenta kod kojeg vazduh treperi pošto svirač uduva uski mlaz vazduha u cev, tako da veći deo ide u cev, a ostatak preko zareza van cevi.” Andrijana Gojković, *Narodni muzički instrumenti* (Beograd: Vuk Karadžić, 1989), 124. U grupu labijalnih svirala bez piska spadaju dudurajka, šupeljka i kaval. Marković, *Narodni muzički instrumenti*, 41.

23

Šupeljka je: “kraća cilindrična cev, različite dužine, od 22 do 25 cm... otvorena je sa obe strane, sa oštrom ivicom u gornjem delu (ustinja), koja se u blagom zadržanju konično povija. Izrađuje se od šimširovog drveta, a ima ih i od bivoljih rogova sa ornamentima u plitkom reljefu... Rupice za biranje tonova otvaraju se tako što se cev podeli na dva jednaka dela i tačno obeleži sredina. Na tom mestu se probuši druga rupica od koje se u jednakom rastojanju obeleže i ostalih pet rupica: jedna iznad, i četiri ispod sredine”. Ibidem, 38.

24

Svirala u širem smislu označava sve duhačke instrumente. “To je, u stvari, šuplja cev koja proizvodi ton kada se u nju uduvava vazduh što treperi u cevi.” Gojković, *Narodni muzički instrumenti*, 175.

25

Etnomuzikolog Peter Brömse razvrstao je svirale po dužini u nekoliko grupa: dugačke 75 cm, srednje 45 cm i kratke 30 cm. Muzičke osobine su različite, tako da je na svirali dužoj od 30 cm moguće čisto izvesti dvije oktave i još tri od četiri tona, a na svirali oko 45 cm – tri oktave. Marković, *Narodni muzički instrumenti*, 43.

bljine zida 0,1 cm²⁶. Na donjem kraju instrumenta s unutrašnje strane nalazi se još jedan prsten spoljnog promjera cijevi 1,8 cm, a debljine zida 0,1 cm. Na prednjoj strani instrumenta nalazi se 6 rupica promjera 0,8 cm, koje su jednako udaljene jedna od druge. Prva rupica udaljena je od vrha 20,6 cm, a zatim, na jednakoj udaljenosti od po 3,3 cm, slijedi ostalih pet rupa (2,9 cm; 27,2 cm; 30,5 cm; 33,8 cm; 37,1 cm). Spoljšnost instrumenta ukrašava se graviranjem vegetativnih motiva²⁷.

Fotografija 2.
Instrument Mujka
Ugljanina²⁸

Pri sviranju instrument se poput kavala²⁹ i šupeljke³⁰ drži ukoso. Izvođač sjedi pravo i oslanja instrument na lijevo ili desno koljeno³¹ (Fotografija 3). Tonovi nastaju tako što se zračna struja puhanjem upravlja ka oštrom bridu instrumenta koji je prislono-

26

Instrument Mujka Ugljanina nema gornji prsten, ali on ističe da ga je nekad imao. Ugljanin, "Intervju". U prilog ovoj tvrdnji idu svirale Asmira Selmanovića, od kojih jedna ima i gornji prsten. Međutim, treća svirala od pirinča je bez spoljnih prstenova (V. Fotografija 8).

27

Vukosavljević, opisujući ovaj instrument, navodi da je dužine 40 cm, da ima 6 rupica, od kojih je prva od vrha udaljena 18,2 cm, a zatim na jednakoj udaljenosti od po 3,2 cm, slijedi preostalih pet. Od posljednje rupice do kraja cijevi instrumenta udaljenost je 58 mm. Vukosavljević, "Mikrointervalska sazvučja", 229.

28

Naka Nikšić, "Instrument Mujka Ugljanina", JPEG file, privatna arhiva autorice.

29

Kaval je instrument dužine od 70 do 80 cm, otvoren je s obje strane (na prednjoj ima sedam, a na zadnjoj jednu rupicu). Na donjem, zadebljanom dijelu kavala nalaze se još četiri rupice "glasnice", na kojima se ne svira, a koje imaju funkciju poboljšanja zvučnosti instrumenta. Pri sviranju instrument se drži ukoso, a pri disanju se primjenjuje kontinualni dah. Dimitrije Golemović, *Narodna muzika Jugoslavije* (Knjaževac: Nota, 1998), 86.

30

O ovom instrumentu već je bilo riječi u fusnoti 20.

31

Prilikom sviranja Mujko Ugljanin prekrsti i malo podigne desnu nogu preko lijeve. "Ranije se sviralo ovako", pokazuje Mujko Ugljanin i kaže: "Ja prekrstim ovako, ka' begovi". Zatim blago iskosi instrument u desnu stranu i osloni ga na koljeno stvarajući njime potporu, a zatim puše u cijev. Ugljanin, "Intervju".

jen na skupljene usne³². Kao kod kavala i šupeljke, rupice se pri sviranju ne poklapaju jagodicama prstiju, već dijelom prstiju bliže člancima³³. Raspored prstiju je, kao i kod šupeljke, kažiprst, srednjak, domali prst gornje i donje ruke, a od izvođača zavisi koja će ruka biti gornja, a koja donja³⁴.

Fotografija 3.
Položaj tijela i
instrumenta
prilikom sviranja
(Mujko Ugljanin)³⁵

Za razliku od šupeljke, kod koje se “pri duvanju diše normalno”³⁶, pri sviranju na ovom instrumentu koristi se tehnika disanja koja se naziva “predisanje”³⁷. To je tehnika kod koje svirač

32

Brid je “oštra ivica na gornjem kraju svirale o koju se vazduh seče”pri duvanju u cev i stvara treperenje vazduha u celoj cevi, tako da u njoj nastaju talasi koji proizvode ton. Broj titraja kod svih otvorenih svirala obrnuto je srazmeran njenoj dužini. Na taj način nastaje osnovni ton svirale koji je ujedno i najdublji, a koji zavisi od dužine cevi (što je cev duža ton je dublji) i od snage vazdušne struje (pojačanim duvanjem osnovni ton se povisava čak i za pola tona, a da ne izgubi ništa od svoje čistoće)”. Gojković, *Narodni muzički instrumenti*, 43.

33

Marković, *Narodni muzički instrumenti*, 39–40.

34

Ibidem, 38–39.

35

Naka Nikšić, “Položaj tijela i instrumenta prilikom sviranja (Mujko Ugljanin), Tutin (selo Dolovo), 5. septembar”, JPEG file, privatna arhiva autorice.

36

Marković, *Narodni muzički instrumenti*, 38.

37

Ugljanin, “Intervju”. Po uzoru na Širolu, zadržan je lokalni naziv za tehniku sviranja. Božidar Širola, *Svirale s udarnim jezičkom* (Zagreb: Tisak nadbiskupske tiskare, 1937), VIII.

primjenjuje kontinualni dah, tako da se pri interpretaciji ne primjećuje prekid tona, ma koliko dugo svirač svira, a svirač je u stanju da satima svira bez prestanka³⁸. Mujko Ugljanin je tokom jedne radionice za obuku za sviranje na ovom instrumentu ispričao polaznicima kako je kao dječak na insistiranje oca “puh’o u slamku, u vodu”. Demonstrirao je polaznicima radionice ovu tehniku (Fotografija 4), govoreći: “...voda mora stalno da ključa... ne smije da se zaustavi”³⁹.

Fotografija 4.
Mujko Ugljanin
objašnjava tehniku
disanja⁴⁰

Zvuk ovog instrumenta je nježan, prijatan i mehak, a samo sviranje zavisi od raspoloženja svirača⁴¹. Na njemu se svira samostalno i u paru (Fotografija 5). U paru se svira na tri nači-

38

Šerif Selmanović nam je ovako opisao sviranje dotičnog Lata Suljića: “...on je dofat’o sviralju i onije su krompire izvadilji, otišli i izvadilji krompire i opralji te krompire i prestavilji te krompire i don’elji posećarima i on je besprekidno sve svir’o...tri sata besprekidno što je svir’o...a ovde kad je bio, to sam čobanin 15 godina tuder, e svir’o je četiri i po sata. To sam upamtijo. Baš to da je sedeo...bez prestanka četiri sata...nije uopšte stado...” Selmanović, “Intervju”.

39

Mujko Ugljanin, “Intervju Nake Nikšić. Novi Pazar, 1. decembar 2018”, privatna arhiva autorice.

40

Naka Nikšić, “Mujko Ugljanin objašnjava tehniku disanja, Novi Pazar, 1. decembar 2018”, JPEG file, privatna arhiva autorice.

41

Mujko Ugljanin više puta ponavlja da je ova svirala “data od Allaha muslimanima da sviraju... Da sviraju nije im grijeh nego sevap. Ona je iz dženeta, kažu, izašla...Taj zvuk ona što ima nikakav instrument na svijetu nema. Tako ono nešto pitomo... Stari ljudi ko čuje tu sviralju suze mu toču...volji da čuje...Kažu kad ja sviram ptice u gori stanu i slušaju.”

na. Kod prvog, inače najzastupljenijeg načina sviranja u paru, jedan instrument izvodi melodiju, a drugi “drži glas”⁴², odnosno izvodi ležeći ton – bordun. Kod drugog načina sviranja drugi instrument na samom početku “drži glas”, a zatim oba instrumenta većim dijelom unisono izvode melodiju s mjestimičnim sukobljavanjem na drugim intervalima (prisutno je disonantno sazvučje). Treći način sviranja je da oba instrumenta istovremeno sviraju istu melodiju.

Fotografija 5.
Mujko Ugljanin i
Asmir Selmanović
sviraju u paru⁴⁴

Uz sviranje na ovom instrumentu pjevaju se narodne pjesme i igraju igre. Naši kazivači naveli su narodne pjesme *Karanfil se na put sprema*, *Uvehlo mi lišće borovo*, *Oh, moj dragi* i narodna kola (Fotografija 6)⁴³.

Gledajući svoju sviralju od pirinča Mujko kaže: "...kad sam raspoložen mogu, a kad nisam neće da svira", "nema volju, neće ni ona da zaječi." Ugljanin, "Intervju".

42

Ibidem.

43

Fahrija Selmanović se ovako sjeća sviranja njenog oca: "Svir'o je moj otac u tu sviralju od pirinča. Mala sam bila i on mi kaže hajde da pevaš. A ja bih sela kraj njega i pevala bi *Karanfil se na put sprema*, pa poslen *Uvehlo mi lišće borovo*...imalo je tih pesmi...U svako brdo su sviralje bile...i tu bi kolo do dvanest sati do jedan igralji. Sva ova kola smo igralji i znalji". Selmanović, "Intervju". Hasan Ahmetović ističe da su žene, kad bi on svirao, "pevale pesme *O moj dragi*, te ovo, te ono... Mnogo bi im ja svir'o, a one bi pevale uz sviralju". Ahmetović, "Intervju".

Fotografija 6.
Mersad Selmanović
pjeva u pratnji
Mujka Ugljanina i
Asmira
Selmanovića
(posmatra ih
čobanin Šerif
Selmanović)⁴⁵

Instrument je kombinacija građe i načina sviranja na šupeljci i kavalu. U odnosu na šupeljku, duplo je duži. Tehnika disanja pri sviranju na njemu razlikuje se od one na šupeljci. Za razliku od šupeljke, koja se isključivo svira samostalno, na ovom instrumentu se svira i u paru. S druge strane, ovaj instrument se od kavala razlikuje po dužini i građi, kao i po tome da često prati igru i pjesmu. U etnomuzikološkoj literaturi za ovaj instrument postoji naziv “pirinčova frula”, koji također nije prikladan, jer se frula od ovog instrumenta razlikuje po građi i načinu disanja⁴⁶. Mujko Ugljanin za ovaj instrument koristi naziv “pirinče” (rjeđe sviralja od pirinča), a najstariji nosioci ove prakse Fahrija Selmanović (Fotografija 7) i Hasan Ahmatović (Fotografija 8) isključivo koriste izraz *sviralja od pirinča*. S obzirom na to da je ovaj instrument izgrađen od mesinga, da se u pogledu građe i načina sviranja razlikuje u odnosu na šupeljku i kaval, kao i činjenicu da se izraz *svirala* koristi za sve puhajuće instrumente, naziv *sviralja od pirinča*, odnosno *svirala od pirinča* najprikladniji je za ovaj instrument⁴⁷.

44

Naka Nikšić, “Mujko Ugljanin i Asmir Selmanović sviraju u paru, Tutin (selo Dolovo), 5. septembar 2018”, JPEG file, privatna arhiva autorice.

45

Naka Nikšić, “Mersad Selmanović pjeva u pratnji Mujka Ugljanina i Asmira Selmanovića (posmatra ih čobanin Šerif Selmanović, Tutin (selo Dolovo, zaseok Debeljak), 14. septembar 2018”, JPEG file, privatna arhiva autorice.

46

Frula je instrument koji je “sa piskom na gornjem i ‘odučkom’ na donjem delu, sa šest rupica za odabiranje tonova, ‘za predvajanje glasa’”. Marković, *Narodni muzički instrumenti*, 43.

47

S obzirom da će o instrumentu učiti i djeca van spomenutog područja, u daljem radu ćemo umjesto *sviralja od pirinča* koristiti naziv *svirala od pirinča*.

Fotografija 7.
Fahrija
Selmanović⁴⁸

Fotografija 8.
Hasan Ahmatović⁴⁹

Muziciranje na svirali od pirinča kao sadržaj u nastavi muzičke kulture

U programima nastave i učenja osnovnog obrazovanja i odgoja u Republici Srbiji jasno se uočava značaj očuvanja muzičkog naslijeđa putem muzičkog iskustva koje učenici stječu u osnov-

48

Naka Nikšić, "Fahrija Selmanović, Tutin (selo Dolovo, zaseok Debeljak, 14. septembar 2018)", JPEG file, privatna arhiva autorice.

49

Naka Nikšić, "Hasan Ahmatović, Tutin, 23. septembar 2018", JPEG file, privatna arhiva autorice.

noj općeobrazovnoj školi.⁵⁰ To se od I do IV razreda osnovne škole postiže izvođenjem kratkih govornih formi narodnog stvaralaštva (brojalice, brzalice, igre prstima, poslovice, zagonetke), narodnih pjesama (pjevanje i sviranje narodnih pjesama na dječijim muzičkim instrumentima) i igara (izvođenje igara uz pjevanje i kola), te slušanjem muzičkih sadržaja (narodnih kola i narodnih pjesama) u pratnji tradicionalnih instrumenata. Rad na očuvanju muzičke tradicije od V do VIII razreda ostvaruje se usvajanjem znanja o ontogenezi tradicionalne muzike u društveno-historijskom kontekstu, njenoj ulozi i značaju u svakodnevnom životu stanovništva putem slušnog iskustva i spontanog zaključivanja (analitičkog slušanja odgovarajućih primjera vokalne, instrumentalne i vokalno-instrumentalne narodne muzike), kao i pjevanjem narodnih pjesama po sluhu ili iz notnog teksta.

Imajući u vidu da je nastavnicima u uputstvu za didaktičko-metodičko ostvarivanje programa data mogućnost da, pored propisanih, u obimu do 30% koriste i sadržaje kraja u kome realiziraju nastavu, a koji su primjereni mogućnostima učenika i zahtjevima i ishodima učenja,⁵¹ u radu se utvrđuju primjeri muziciranja na svirali od pirinča metodički primjenljivi u nastavi muzičke kulture. Muziciranje na svirali od pirinča zastupljeno je u vidu pojedinačnog/samostalnog (solističkog) sviranja, sviranja u paru, te pjevanja uz pratnju ovog instrumenta. S obzirom na oblasti teme, ishode i sadržaje definirane u programima nastave i učenja od I do IV razreda osnovne škole, primjeri snimljeni u okviru istraživanja instrumentalnog i vokalno-instrumentalnog muziciranja na pirinču primjenljivi su u oblasti slušanja muzike. Naime, slušanjem ovih primjera

50

U programima nastave i učenja od prvog do osmog razreda osnovnog obrazovanja i odgoja ističe se da je cilj predmeta Muzička kultura "da se kod učenika razvije interesovanje i ljubav prema muzici kroz individualno i kolektivno muzičko iskustvo kojim se podstiče razvijanje kreativnosti, estetskog senzibiliteta i duha zajedništva, kao i odgovornog odnosa prema očuvanju muzičkog nasleđa i kulture svog i drugih naroda". Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja. *Planovi i programi nastave i učenja, Zakoni i pravilnici*, <https://zuov.gov.rs/zakoni-i-pravilnici/><https://zuov.gov.rs/zakoni-i-pravilnici/>.

51

ibidem.

metodskim postupkom u radu na slušanju muzike⁵² djeca će moći da uoče pojedinačno (solističko) izvođenje, sviranje u paru, pjevanje u pratnji ovog instrumenta i da povezuju izražajne komponente muzike s karakterom slušanog djela.

Uzimajući u obzir oblasti/teme, ishode i sadržaje naznačene u programima nastave i učenja v–viii razreda osnovne škole, primjeri muziciranja na svirali od pirinča metodički su primjenljivi u oblastima: muzički instrumenti, slušanje muzike i muzičko izvođenje. Muzički instrumenti obrađuju se u starijim razredima osnovne škole – u V udaraljke, VI – instrumenti sa dirkama, VII – žičani, a u VIII – puhački muzički instrumenti.⁵³ Dakle, predviđeno je da učenici u VIII razredu upoznaju drvene i limene puhačke instrumente zastupljene u umjetničkoj muzici i tradicijske aerofone muzičke instrumente.⁵⁴ Uz stručno vođenje nastavnika učenici će moći da upoznaju zvučne karakteristike svirale od pirinča, da usvoje znanja o njenom porijeklu, građi, držanju za vrijeme sviranja i oblicima muziciranja. U uputstvu za didaktičko-metodičko ostvarivanje programa⁵⁵ ističe se: da treba posebno obratiti pažnju na vezu između izbora instrumenata i događaja (kada i na koji način se muzika izvodila); da instrumente treba obraditi kroz odgovarajuće slušne primjere koji na upečatljiv način prezentuju njihove karakteristike; da informacije o instrumentu trebaju biti svedene

52

Metodski postupak u radu na slušanju muzike sastoji se od tri etape: globalno, selektivno i globalno slušanje višeg nivoa. Više o tome vidjeti u: Gordana Stojanović, *Nastava muzičke kulture od 1. do 4. razreda osnovne škole, Priručnik za učitelje i studente učiteljskog fakulteta* (Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1996), 117.

53

Ibidem.

54

Tradicijski muzički instrument je "onaj na kome se izvodi tradicijska svirka, prate narodne pjesme, kola i igre. To su instrumenti koji se koriste u svakodnevnom životu, čak i ako su izgrađeni u fabrici, ili su doneseni s drugih prostora i pripadaju drugim etničkim skupinama". Tamara Karača Beljak, *Uvod u etnomuzikologiju: Etnomuzikološka čitanka Bosne i Hercegovine za studente Muzičke teorije i pedagogije* (Sarajevo: Muzička akademija Univerziteta u Sarajevu, Institut za muzikologiju, 2019), 98.

55

Uputstvo za didaktičko-metodičko ostvarivanje programa je sastavni dio programa nastave i učenja za sve razrede osnovne i srednje škole u Srbiji i Čine ga: I. Planiranje nastave i učenja; II. Ostvarivanje nastave i učenja; III. Praćenje i vrednovanje nastave i učenja.

i usmjerene na način dobijanja tona, tonsku boju, izražajne i osnovne tehničke mogućnosti i primjenu; da je instrumente potrebno auditivno i vizuelno prikazati kroz osnovne informacije u okviru predviđenog sadržaja; da je potrebno integrirati nastavne sadržaje – povezati geografsko područje s narodnom pjesmom, igrom, nošnjom i običajima obrađivanog lokaliteta.⁵⁶

Istraživanjem smo saznali da je pjevanje prisutnih često bilo praćeno sviranjem na svirali od pirinča. Od učesnika projekta zabilježili smo pjesme koje su se najčešće pjevale. To su pjesme: *Karanfil se na put sprema*, *Uvehlo mi lišće borovo* i *O, moj dragi*. Sagledavajući strukturu ovih pjesama, te metodičke i programske zahtjeve za uzrast v–VIII razreda, uočavamo da je pjesma *Uvehlo mi lišće borovo* (etnomuzikološki zapis Prilog 1) nakon prilagodavanja putem postupaka ogoljivanja melizmatike i transponovanja melodije⁵⁷ (Primjer 1) primjenljiva za pjevanje/sviranje iz notnog teksta u petom razredu (Primjer 1). Nastavnik pri usvajanju ove pjesme metodom obrade pjesme iz notnog teksta⁵⁸ u etapi uvoda i stvaranja raspoloženja, u cilju kreiranja

56

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, "Pravilnik o programu nastave i učenja za osmi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja", *Službeni glasnik Republike Srbije, Prosvetni glasnik*, 11 (Beograd: Službeni glasnik Republike Srbije, 2019), 61–190.

57

Miodrag Vasiljević u svom radu primjenjuje postupak eliminacije melizmatike. On se sastoji u izvlačenju kostura melodije, odnosno "onih tonova koji su nosioci slogova reči". Zorislava Vasiljević, "Ideje Miodraga Vasiljevića o mogućnosti utvrđivanja autohtonosti međumorskog narodnog pevanja", *Međumurje*, 13–14 (1988), 190. Tom prilikom eliminišu se ukrasni, prolazni i skretnični tonovi, mijenjaju tonska trajanja, uprošćuje metar i izostavlja upjev. Naka Nikšić, *Muzičko opismenjavanje na muzičkom maternjem jeziku novopazarskog kraja* (Beograd: Učiteljski fakultet, 2022), 146–160.

Pjesme u etnomuzikološkom zapisu, shodno načelima *Finske metode*, imaju finalis g1. Svaka ljestvična struktura može "postaviti *na bilo koji početni ton*, ako se počev od njega uspostavi odgovarajući, karakterističan poredak stepena ili polustepena među stupnjevima". Dejan Despić, *Teorija muzike* (Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1997), 117.

58

Metoda obrade pjesme iz notnog teksta jedna je od tri specifično muzičke metode u metodici nastave muzičke kulture. Nju čine etape: uvod i stvaranje raspoloženja, slušanje i doživljaj pjesme, analiza notnog teksta, ravnomjerno čitanje nota solmizacijom, čitanje nota solmizacijom u ritmu – *parlato*, pjevanje solmizacijom u ritmu, pjevanje poetskim tekstom. Više o etapama metode obrade pjesme iz notnog teksta vidjeti u:

atmosfera za učenje pjesme, razgovorom o slavljinama u prošlosti (prilikama i načinima kako se narod veselio, pjesmama i instrumentima koji su bili zastupljeni) i slušanjem/gledanjem audio/videosnimka pjevanja obrađivane pjesme u pratnji svirale od pirinča stvara atmosferu za njeno učenje. Također, prigodan audio ili videosnimak pjevanja uz sviranje na svirali od pirinča može biti korišten i u drugoj etapi metode obrade pjesme iz notnog teksta (etapi slušanje i doživljaj pjesme) u cilju podsticanja muzičkog doživljaja kod učenika.

Primjer 1. *Uvehlo mi lišće borovo*⁵⁹

Umjereno

U - veh - lo mi liš - će bo - ro - vo, bo - ro - vo,

f
u - veh - lo mi, jag - nja - di mo - je, hej, bo - ro - vo.

<p>- Pod borom mi zlato boluje, boluje, pod borom mi, jagnjadi moje, hej, boluje.</p> <p>"Dovedi mi s mora doktora, doktora, dovedi mi, jagnjadi moje, hej, doktora."</p>	<p>"Dovedi mi s njime hećima, hećima, dovedi mi, jagnjadi moje, hej, hećima."</p> <p>- Možeš li mi zlato preboljet, preboljet, možeš li mi, jagnjadi moje, hej, preboljet?</p>
---	--

Zaključak

Narodni aerofoni instrument *svirala od pirinča*, zastupljen u selima Pešterske visoravni, Štavičkog bazena i Mokre Gore, sličan je šupeljki i kavalu, ali se od oba instrumenta djelimično razlikuje. Zbog toga je naziv *svirala od pirinča* (mesinga), koji koriste najstariji kazivači i nositelji ove muzičke prakse Fahrija Selmanović i Hasan Ahmatović, i najprikladniji naziv instrumenta. Pretpostavlja se da su instrument na Pešter i u sela oko Peštera donijeli Albanci s Kosova, koji su u rano proljeće doveli stoku na ispašu i tu boravili sve do prvog snijega. Danas ga niko ne izrađuje. Instrument je bio dio svakodnevne zabave stanovništva – ljudi su se zimi zabavljali uz sviranje na svirali od pirinča na posijelima, a u proljeće, ljeto i jesen na otvorenom prilikom čuvanja stoke, teferiča i odlaska na vodu.

Stojanović, *Nastava muzičke kulture od 1. do 4. razreda osnovne škole, Priručnik za učitelje i studente učiteljskog fakulteta*, 24–25.

59

Notni primjer urađen je nakon prilagođavanja etnomuzikološkog zapisa (Prilog 1) postupcima ogoljavanja melizmatike i transponovanja melodije.

Svirala od pirinča je aerofoni instrument iz porodice labijalnih svirala bez piska, sa šest rupica na prednjoj strani, koje su jednako udaljene jedna od druge. Pri sviranju se “prediše”, odnosno koristi se kontinualni dah, te svirači pomoću ove tehnike disanja mogu svirati satima bez prestanka. Instrument se drži ukoso, a svira se četirima prstima obje ruke (kažiprst, srednjak, domali prst gornje i donje ruke). Na njemu se svira samostalno, u paru, a može biti i pratnja pjesmama i igrama.

Mladi iz sela Pešterske visoravni, Štavičkog bazena i Mokre Gore u značajnom broju iseljavaju u zemlje Evropske unije, te na svirali od pirinča danas svira svega desetak osoba. To govori o ugroženosti opstanka muziciranja na ovom instrumentu na pomenutom lokalitetu i potrebi preduzimanja mjera u pravcu njegovog očuvanja. Jedan od načina za očuvanje ovog instrumenta i sviranja na njemu, pored prezentiranja i populariziranja putem medija, jeste uvođenje u nastavne planove i programe. U tom smislu svirala od pirinča, sviranje na njoj (samostalno, u paru), kao i pjesme koje se pjevaju u pratnji ovog instrumenta, u zavisnosti od uzrasta, te programskih i metodičkih zahtjeva, mogu i trebaju biti sadržaji u nastavi muzičke kulture u osnovnim školama u novopazarskom kraju, i to u oblastima: slušanje muzike, izvođenje (pjevanje/sviranje iz notnog teksta) i muzički instrumenti.

Umjereno

mf U - veh - lo mi liš - će bo - ro - vo, bo - ro - vo,

f u - veh - lo mi, jag - nja - di mo - je, hej, bo - ro - vo.

- Pod borom mi zlato boluje, boluje, "Dovedi mi s njime hećima, hećima,
pod borom mi, jagnjadi moje, hej, boluje. dovedi mi, jagnjadi moje, hej, hećima."

"Dovedi mi s mora doktora, doktora, - Možeš li mi zlato preboljet, preboljet,
dovedi mi, jagnjadi moje, hej, doktora." možeš li mi, jagnjadi moje, hej, preboljet?"

Prilog 1.
Etnomuzikološki
zapis pjesme
Uvehlo mi lišće
borovo⁶⁰

Reference

AHMATOVIĆ, Hasan. “Intervju Nake Nikšić, Tutin, 23. septembar 2018”. Privatna arhiva autorice.

DESPIĆ, Dejan. *Teorija muzike*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1997.

ĐINĐIĆ, Slavoljub, Mirjana TEODOSIJEVIĆ i Darko TANASKOVIĆ. *Türkçe-Sırpça Sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür, Dış ve Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, 1997.

GOJKOVIĆ, Andrijana. *Narodni muzički instrumenti*. Beograd: Vuk Karadžić, 1989.

GOLEMOVIĆ, Dimitrije. *Narodna muzika Jugoslavije*. Knjaževac: Nota, 1998.

HORNBOSTEL, Erich M. i Curt SACHS. “Systematik der Musikinstrumente”. *Zeitschrift für Ethnologie* 46 (1914): 553–590.

KARAČA BELJAK, Tamara. *Uvod u etnomuzikologiju: Etnomuzikološka čitanka Bosne i Hercegovine za studente Muzičke teorije i pedagogije*. Sarajevo: Muzička akademija Univerziteta u Sarajevu, Institut za muzikologiju, 2019.

MARKOVIĆ, Zagorka. *Narodni muzički instrumenti*. Beograd: Etnografski muzej, 1987.

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja. “Pravilnik o programu nastave i učenja za osmi razred osnovnog obrazovanja i vaspitanja”. *Službeni glasnik Republike Srbije, Prosvetni glasnik* 11, 61–190. Beograd: Službeni glasnik Republike Srbije, 2019.

MUŠOVIĆ, Ejup. “Duga Poljana, Stanovništvo”. *Novopazarski zbornik*, 12 (1988): 83–99.

NIKŠIĆ, Naka. “Hasan Ahmatović, Tutin, 23. septembar 2018”. JPEG file. Privatna arhiva autorice.

NIKŠIĆ, Naka. “Instrument Mujka Ugljanina”. JPEG file. Privatna arhiva autorice.

NIKŠIĆ, Naka. “Položaj tijela i instrumenta prilikom sviranja (Mujko Ugljanin), Tutin (selo Dolovo), 5. septembar”. JPEG file. Privatna arhiva autorice.

NIKŠIĆ, Naka. “Svirale od pirinča u vlasništvu Asmira Selmanovića, Tutin (selo Dolovo), 5. septembar 2018”. JPEG file. Privatna arhiva autorice.

NIKŠIĆ, Naka. “Fahrija Selmanović, Tutin (selo Dolovo, zaseok Debeljak), 14. septembar 2018”. JPEG file. Privatna arhiva autorice.

NIKŠIĆ, Naka. “Mersad Selmanović pjeva u pratnji Mujka Ugljanina i Asmira Selmanovića (posmatra ih čobanin Šerif Selmanović, Tutin (selo Dolovo, zaseok Debeljak), 14. septembar 2018”. JPEG file. Privatna arhiva autorice.

NIKŠIĆ, Naka. “Mujko Ugljanin i Asmir Selmanović sviraju u paru, Tutin (selo Dolovo), 5. septembar 2018”. JPEG file. Privatna arhiva autorice.

NIKŠIĆ, Naka. “Mujko Ugljanin objašnjava tehniku disanja, Novi Pazar, 1. decembar 2018”. JPEG file. Privatna arhiva autorice.

NIKŠIĆ, Naka. *Muzičko opismenjavanje na muzičkom maternjem jeziku novopazarskog kraja*. Beograd: Učiteljski fakultet, 2022.

SELMANOVIĆ, Asmir. “Intervju Nake Nikšić, Tutin (selo Dolovo), 5. septembar 2018”. Privatna arhiva autorice.

SELMANOVIĆ, Fahrija. “Intervju Nake Nikšić, Tutin (selo Dolovo, zaseok Debeljak), 14. septembar 2018”. Privatna arhiva autorice.

SELMANOVIĆ, Mersad. “Intervju Nake Nikšić, Tutin (selo Dolovo, zaseok Debeljak), 14. septembar 2018”. Privatna arhiva autorice.

SELMANOVIĆ, Šerif. “Intervju Nake Nikšić, Tutin (selo Dolovo, zaseok Debeljak), 14. septembar 2018”. Privatna arhiva autorice.

SIJARIĆ, Ćamil. “Iz narodnog života Bihora i Pešteri”. *Bilten Instituta za proučavanje folkloru*, 2 (1953): 371–385.

SOKOLI, Ramadan i Pirro MISO. *Veglat muzikore të popullit Shqiptar*. Tirane: Akademia e shkencave e RPS të Shqipërisë, Instituti i kulturës popullore, 1991.

STOCKMANN, Erich. *Zur Methode und Theorie der Erforschung von Volksmusikinstrumenten*. Würzburg: Institut für Musikforschung Julius-Maximilians-Universität, 2010. https://www.musikwissenschaft.uni-wuerzburg.de/fileadmin/04070000/Instrumentensammlung/Materialien_Instrumente/Stockmann_VMInstrumente.pdf.

STOJANOVIĆ, Gordana. *Nastava muzičke kulture od 1. do 4. razreda osnovne škole, Priručnik za učitelje i studente učiteljskog fakulteta*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1996.

ŠIROLA, Božidar. *Svirale s udarnim jezičkom*. Zagreb: Tisak nadbiskupske tiskare, 1937.

TALAM, Jasmina. *Narodni muzički instrumenti u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, Muzička akademija, Institut za muzikologiju, 2014.

UGLJANIN, Mujko. “Intervju Nake Nikšić, Tutin (selo Dolovo), 5. septembar 2018”. Privatna arhiva autorice.

UGLJANIN, Mujko. “Intervju Nake Nikšić. Novi Pazar, 1. decembar 2018”. Privatna arhiva autorice.

VASILJEVIĆ, Zorislava. “Ideje Miodraga Vasiljevića o mogućnosti utvrđivanja autohtonosti međumurskog narodnog pevanja”. *Međumurje*, 13–14 (1988): 18–195.

VUKOSAVLJEVIĆ, Petar D. “Mikrointervalaska sazvučja”. *Glasnik etnografskog muzeja u Beogradu* 52–53 (1989): 184–240.

VUKOSAVLJEVIĆ, Petar, Olivera VASIĆ i Jasna BJELADINOVIĆ. *Narodne melodije, igre i nošnje peštarsko-sjениčke visoravni*. Beograd: Radio Beograd, 1984.

Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja. *Planovi i programi nastave i učenja, Zakoni i pravilnici*. <https://zuov.gov.rs/zakoni-i-pravilnici/>.

Summary

AEROPHONE FOLK INSTRUMENT *SVIRALA OD PIRINČA*: POSSIBILITIES OF APPLICATION IN CLASSES OF MUSIC CULTURE

The paper presents the results of the empirical study of an aerophone traditional musical instrument *svirala od pirinča* which is prevalent in the musical tradition of the villages in the Pešter Plateau, Štavički basin, and Mokragora (southwest Srbija). The instrument is made of metal and found in the ethnomusicological literature under the names *pirinčova frula* and *šupeljka*, and among the people as *pirinče* and *sviralja od pirinča*.

Svirala od pirinča is an aerophone instrument from the group of labial instruments played without a whistle, built of brass, of medium length, with six equidistant holes on the front, and an external and internal ring on the lower end of the instrument. The outside of the instrument is decorated with engravings of vegetative motives. The performer, when playing, sits with a straight back, holds the instrument at an angle, and leans it against either the left or right knee. The tones are created by blowing air directly toward the sharp edge of the instrument which is pressed against puckered lips. The holes are covered by a finger segment when playing (the playing fingers include the forefinger, middle finger, and ring fingers of the right and left hand). Continual airflow is necessary when playing. This kind of breathing technique is referred to as “*predisanje*” by folk players of this instrument, and they are able to play for hours when practicing. The sound of this instrument is gentle, melodious, and soft.

Pirinčova frula is a type of brass flute that can be played by one person or in a pair. In a pair, it can be played in three different ways. In the first, most prevalent way of playing in a pair, one instrument produces the melody, while the other “keeps the tone steady”, that is, performs the underlying tone – *bordun*. In the second way, the other instrument from the very beginning “holds the tone steady”, and then both instruments perform the melody, mostly in unison while occasionally clashing on other intervals (a dissonant consonance is present). The third way is for both instruments to play the same melody at the same time. The instrument is played to the accompaniment of song and dance.

The brass flute was played when herding cattle, at village fetes, *teferič* celebrations, weddings, and water runs, but today it is played very rarely. It most likely arrived at the Pešter Plateau, Štavički basin, and Mokragora towards the end of the 18th - and beginning of the 19th century, brought by Albanians from Kosovo who would herd their cattle there to graze in the early spring and stay until the first snow came in.

The brass flute, and playing the brass flute, just like the other elements of intangible cultural heritage in the area, has been subject to disappearance. With the goal of preservation, we analyzed it from the perspective of music education classroom methodologies and pointed out the possibility and necessity of using it as in-class content for musical education classes in Novi Pazar, Sjenica, and Tutin.